

ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ
หนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตย
ประชาชนลาว

STRATEGY TO ENHANCE KNOWLEDGE AND AWARENESS OF CONSERVING THE
WETLAND, KLUAY VILLAGE, PAKSAN DISTRICT, BOLIKHAMXAI PROVINCE, LAO
PEOPLE'S DEMOCRATIC REPUBLIC

9

วรวิไล สมบัติมูลวงศ์*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สำราญ กำจัดภัย**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว 2) สร้างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 3) ศึกษาผลการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชั้นศึกษาสภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หัวหน้าหน่วย และตัวแทนหัวหน้าครอบครัว รวม 10 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชั้นทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัว จำนวน 25 ครอบครัว รวม 25 คน เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบทดสอบความรู้ในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 2) แบบวัดความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 3) โครงการอบรมเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 4) ใบกิจกรรมและใบความรู้ และ 5) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเข้ารับการอบรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบทีแบบสองกลุ่มไม่อิสระกัน

ผลการวิจัย พบว่า

1. สภาพปัญหาในการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าของประชาชนบ้านกล้วย ได้แก่ 1) มีการถมพื้นที่ชุ่มน้ำปรับไถเพื่อทำการเกษตร 2) มีการถมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อสร้างอาคารบ้านเรือน 3) มีการบุกรุกป่าต้นน้ำ ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำลดความอุดมสมบูรณ์ อาทิ ผลผลิตปลาลดน้อยลง สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ นกและสัตว์หลายชนิดหายไป คุณสมบัติทางเคมีของดินเปลี่ยนแปลง และยังมีผลต่อสมดุลของชั้นน้ำใต้ดิน นอกจากนี้ เกิดการแพร่ระบาดของวัชพืช 4) มีการลักลอบล่าสัตว์ยิงนก เก็บไขนก จับเต่า 5) ใช้วิธีการจับสัตว์น้ำที่รุนแรงไม่เหมาะสม ทำให้สัตว์น้ำลดลง และ 6) มีการจับปลาและล่าสัตว์ในระดูวางไข่ ทำให้สัตว์น้ำและสัตว์ป่าลดลง ซึ่งสาเหตุของปัญหาดังกล่าวเกิดจากประชาชนขาดความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

2. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ใช้กระบวนการอบรมแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC

3. หลังการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ประชาชนมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า สูงกว่าก่อนทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผ่านเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อยู่ในระดับมากที่สุด

* นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ABSTRACT

The purposes of this study were: 1) to investigate the problem state of using the wet grassland, Kluay village, Paksan district, Bolikhamxai province, Lao People's Democratic Republic, 2) to create a strategy to enhance knowledge and awareness of conserving the wet grassland, 3) to examine the result of strategy implementation to enhance knowledge and awareness of conserving the wet grassland. The group of informants in the stage of investigating the problem state of using the wet grassland was village headmen, unit heads, and representatives of heads of the households totaling 10 people. Data collecting was done through interviews. The sample in the stage of implementing the strategy was heads of the 25 households totaling 25 people. The instruments for collecting data were: 1) a test of knowledge about conserving the wet grassland, 2) a form for measuring awareness of conserving the wet grassland, 3) a project on training for enhancing knowledge and awareness of conserving the wet grassland, 4) activity and knowledge sheets, 5) a questionnaire asking satisfaction of getting trained. Statistics used to analyze data were mean, percentage, standard deviation and t-test of dependent samples.

The findings of study disclosed as follows:

1. The problem states in using the wet grassland by people in Kluay village were: 1) The wet grassland was filled, leveled and plowed for agriculture: 2) the wet grassland was filled for construction of buildings and houses; 3) the water source forest was invaded which caused the decrease of richness of the wet grassland, e.g. the decrease of fish produce, the loss of biodiversity, the disappearance of birds and several kinds of animals, the change in chemical properties of soil, and the decreased balance of the layers of underground water. In addition, the weeds spread widely; 4) animals were hunt, birds shot, birds' eggs collected and tortoises caught clandestinely; 5) using inappropriate and severe methods of catching aquatic animals which caused a decrease of them; and 6) fish and animals were hunt in the egg-laying season, which made the aquatic and wild animals decreased. The causes of the problems as mentioned above arose from lack of knowledge and awareness of conserving the wet grassland.

2. The strategy to enhance knowledge and awareness of conserving the wet grassland employed the participatory training process by the AIC technique.

3. After implementation of the strategy, people had significantly higher knowledge and awareness of conserving the wet grassland than those before the implementation of it at the .01 level and passed the determined criterion with the highest level of people's satisfaction of participation in various activities.

ภูมิหลัง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในทุกๆ ด้าน และเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสังคม เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำหน้าที่ทั้งในการให้วัตถุดิบและพลังงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการผลิตทั้งเพื่อการอุปโภคและบริโภค สนองตอบความต้องการของผู้บริโภค ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ย่อมได้เปรียบประเทศคู่แข่งอื่น ทำให้มีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติออกมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น เพื่อเร่งรัดพัฒนาประเทศของตนให้มีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจสังคม (นพดล ทะนิต๊ะ. 2550 : บทคัดย่อ)

พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตต่างๆ โดยเฉพาะมนุษย์ โดยที่พื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง ที่ราบลุ่ม ที่ลุ่มชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและแหล่งน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย และน้ำเค็ม รวมไปถึงที่ชายฝั่งทะเล และในที่ทะเลในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร พื้นที่ซึ่งมีลักษณะจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำจึงรวมถึง ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อ บาราย แม่น้ำ ลำธาร แคว ละหาน ชานคลอง ฝิ่งน้ำ สระ ทะเลสาบ แอ่ง กุด กว๊าน มาบ บึง ทาม พรุ สบู่ แ่ง น้ำตก หาดหิน หาดกรวด หาดทราย หาดโคลน หาดเลน ชายฝั่งทะเล ชายทะเล พืดหินปะการัง แหล่งหญ้าทะเล แหล่งสาหร่ายทะเล คุ้ง อ่าวดินดอน สามเหลี่ยม ชะวากทะเล ตะกาด หนอง น้ำกร่อย ป่าพรุ ป่าเลน ป่าชายเลน ป่าโกงกาง ป่าแสม รวมทั้งนาข้าว นาทุ่ง นาเกลือ บ่อปลา อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น (กรมโยธาธิการและผังเมือง, 2550 : 5-13)

พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร และแหล่งขยายพันธุ์ของพืชและสัตว์นานาชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมที่สำคัญยิ่ง พื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนในประเทศ ทั้งในด้านความเป็นอยู่ สังคม วัฒนธรรม การท่องเที่ยวและนันทนาการ พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งน้ำผิวดิน และน้ำท่าเพื่อการอุปโภคบริโภค เป็นแหล่งน้ำดิบใช้ผลิตน้ำประปา เป็นแหล่งอำนวยน้ำให้เขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า และเป็นเส้นทางคมนาคมและขนส่งสินค้าทางน้ำ จะเห็นว่าพื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าและความสำคัญอย่างมาก ความคงอยู่ของพื้นที่ชุ่มน้ำจะเป็นคุณประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของมวลสรรพสิ่งทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ดังนั้น หน้าที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำที่จะสร้างประโยชน์และมีคุณค่าที่มนุษย์จะพึงได้รับจึงมีมากมายดังนี้ ประการแรกคือ หน้าที่ด้านการผลิต (Production Functions) ได้แก่ หน้าที่ในการให้ผลผลิต หรือทรัพยากร ซึ่งอำนวยประโยชน์ ดังนี้ การทำประมง การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเลี้ยงสัตว์บก เป็นแหล่งให้ผลผลิตสัตว์ป่า ผลผลิตจากป่าไม้ (ป่าบก และป่าชายเลน) ผลผลิตจากพืชชนิดอื่น เช่น เห็ด ผักป่า ผลผลิตด้านดิน หิน ทราย กรวด การอุปโภค (เกษตรกรรม อุตสาหกรรม) การบริโภค แร่ธาตุ แหล่งเชื้อเพลิง ประการที่สองคือ หน้าที่ด้านการสนับสนุน (Supporting Functions) ได้แก่ การอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์ในหลายด้าน อาทิ การคมนาคม ที่ตั้งกลุ่มโรงงานอุตสาหกรรม ที่ตั้งของหน่วยงานราชการ ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ ที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ แหล่งเพาะพันธุ์ แพร่ขยายพันธุ์ นันทนาการ และการท่องเที่ยว ประการที่สามคือ หน้าที่ด้านการให้ข้อมูล (Information Functions) ได้แก่ เป็นสัญญาณบ่งชี้ความเสื่อมโทรม สร้างโอกาสให้มีประสิทธิภาพด้านการท่องเที่ยว การพักผ่อน ให้โอกาสด้านการศึกษาธรรมชาติวิยาลสิ่งแวดล้อม ประการที่สี่คือ หน้าที่ในการควบคุม (Regulation Functions) ได้แก่ การรักษาสมดุลของระบบนิเวศ มีอิทธิพลต่อปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์และออกซิเจนในชั้นบรรยากาศ มีอิทธิพลต่อปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์และออกซิเจนในน้ำ แปรสภาพอินทรีย์วัตถุให้เป็นแร่ธาตุและปล่อยสารอาหารที่ละลายน้ำได้ออกมาในเวลาต่อมา เก็บกักน้ำ ช่วยกลั่นกรองน้ำ ช่วยในการไหลของน้ำลงสู่ชั้นน้ำใต้ดิน ดักจับตะกอน กักเก็บวัสดุ ขยะ สารพิษ ของเสีย กักเก็บธาตุอาหารป้องกันพายุ ป้องกันการพังทลาย (Erosion) ช่วยป้องกันมิให้น้ำเค็มรุกเข้ามาในแผ่นดิน และประการสุดท้ายคือ หน้าที่ซึ่งมีพื้นฐานมาจากคุณค่าทางคุณธรรมและความงาม (Ethical and Aesthetic Values) ประโยชน์ที่เกิดขึ้น ได้แก่ ความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต (นกน้ำ สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์สะเทินน้ำสะเทินบก ปลาและสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง) เป็นมรดกโลก (ด้านสภาพภูมิทัศน์ สัตว์ป่านานาชนิด ประเพณีท้องถิ่น) (พรพิมล เลิศฤทธิ์, 2550, หน้า 1-2)

พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า เป็นหนองน้ำธรรมชาติ มีเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ 102 เฮกตา หรือประมาณ 612 ไร่ เป็นแหล่งน้ำสำคัญของ 3 หมู่บ้านที่อาศัยบริเวณโดยรอบ ได้แก่ บ้านกล้วย บ้านแสนอุดม และบ้านหางซิง พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าตั้งอยู่ห่างจากตัวเมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประมาณ 9 กิโลเมตร ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านมีความเชื่อว่า “หนองหญ้า” เป็นหนองน้ำที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษา ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ยาพ่อคำแดง” ทุกครั้งที่ชาวบ้านจะลงน้ำหาปลา ล่าสัตว์น้ำ ต้องยกมือไหว้เพื่อขอจากท่านเสียก่อน และทุกวันพระ ชาวบ้านจะงดการหาปลาหรือล่าสัตว์ใน

หนองหญ้า พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้ามีความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นพื้นที่ที่สามารถทำนาได้สองฤดู ทั้งนาปี และนาปี้ง เป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของพืชน้ำ ปลา สัตว์บก และสัตว์น้ำ เป็นแหล่งทำมาหากินของประชาชนมาหลายชั่วคน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เป็นแหล่งสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟที่ใหญ่ที่สุดของเมืองปากซันและสำคัญเป็นลำดับต้นๆ ของแขวงบอลิคำไซ

ประชาชนบ้านกล้วยและ หมู่บ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า มีความจำเป็นต้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่หนองหญ้า เพราะในสภาพปัจจุบัน การเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเพิ่มขึ้นของประชากรในเมืองปากซัน ก่อให้เกิดความต้องการขยายพื้นที่ดิน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ความต้องการด้านอาหาร และน้ำ เพื่ออุปโภคบริโภค รวมถึงการพัฒนาโครงการต่างๆ เป็นสิ่งท้าทายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ ชีวภาพ ก่อให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การปล่อยสารพิษลงสู่หนองน้ำ การบุกรุกพื้นที่เพื่อทำสิ่งปลูกสร้าง และทำการเกษตร รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงดินฟ้าอากาศ ที่ส่งผลกระทบต่อโดยตรงและทางอ้อม ต่อพืชและสัตว์ อาจทำให้พืชธรรมชาติและสัตว์น้ำมีจำนวนลดลงหรือสูญพันธุ์ มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอันดั้งเดิม ก่อให้เกิดภาวะการขาดแคลนทางด้านอาหาร ทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมของชุมชนไม่มีความเจริญก้าวหน้า และไม่สามารถหลุดพ้นจากความยากจน ตามแผนนโยบายของประเทศ ที่จะนำประเทศออกจากความทุกข์ยากในปี พ.ศ. 2563

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าของประชาชนบ้านกล้วย อันเนื่องมาจากขาดความรู้ และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การถมปรับไถเพื่อทำการเกษตร การถมพื้นที่เพื่อสร้างอาคารบ้านเรือน การบุกรุกป่าต้นน้ำ ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำลดความอุดมสมบูรณ์ อาทิ ผลผลิตปลาลดน้อยลง สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ นกและสัตว์หลายชนิดหายไป คุณสมบัติทางเคมีของดินเปลี่ยนแปลง และยังมีผลต่อสมดุลของชั้นน้ำใต้ดิน นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของพืชและสัตว์ชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เช่น ไมยราบยักษ์ หอยเชอรี่ ปลา ทำให้ชนิดพันธุ์พืชและปลาท้องถิ่นลดจำนวนลง มีการลักลอบล่าสัตว์ ยิงนก เก็บไขนก มีการใช้วิธีการจับสัตว์น้ำที่รุนแรงไม่เหมาะสม ทำให้จำนวนนกและสัตว์น้ำลดลง ซึ่งแนวทางแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ จะต้องให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า เริ่มต้นจากให้ความรู้ และสร้างความตระหนัก โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

เทคนิค AIC เป็นกระบวนการระดมพลังสร้างสรรค์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการชี้ชัดปัญหาและศักยภาพของตนเอง ตลอดจนวิเคราะห์จัดลำดับความสำคัญของความต้องการ และวางแผนจัดการกิจกรรมเพื่อแก้ปัญหาของชุมชน โดยการคัดเลือกตัวแทนกลุ่มย่อยต่างๆ ของชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึงและอาศัยการระดมพลังความคิดของชุมชนอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน (บาเพ็ญ เขียวหวาน. 2551 : 197) ซึ่งเทคนิค AIC นี้ น่าจะเหมาะสมสำหรับนำมาใช้ในการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักของประชาชนในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นนักวิชาการหน่วยงานทรัพยากรน้ำ แผนกทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แขวงบอลิคำไซ ได้มองเห็นปัญหาและผลกระทบในทางที่เสียหายต่อพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า จึงสนใจทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับ “ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ โดยนำเทคนิค AIC มาประยุกต์ใช้ เพื่อให้ประชาชนบ้านกล้วยจะได้มีความรู้ และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ อันจะนำไปสู่การร่วมด้วยช่วยกันรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน อีกทั้งยังได้ยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับนำไปปรับใช้ในหมู่บ้านอื่นต่อไป

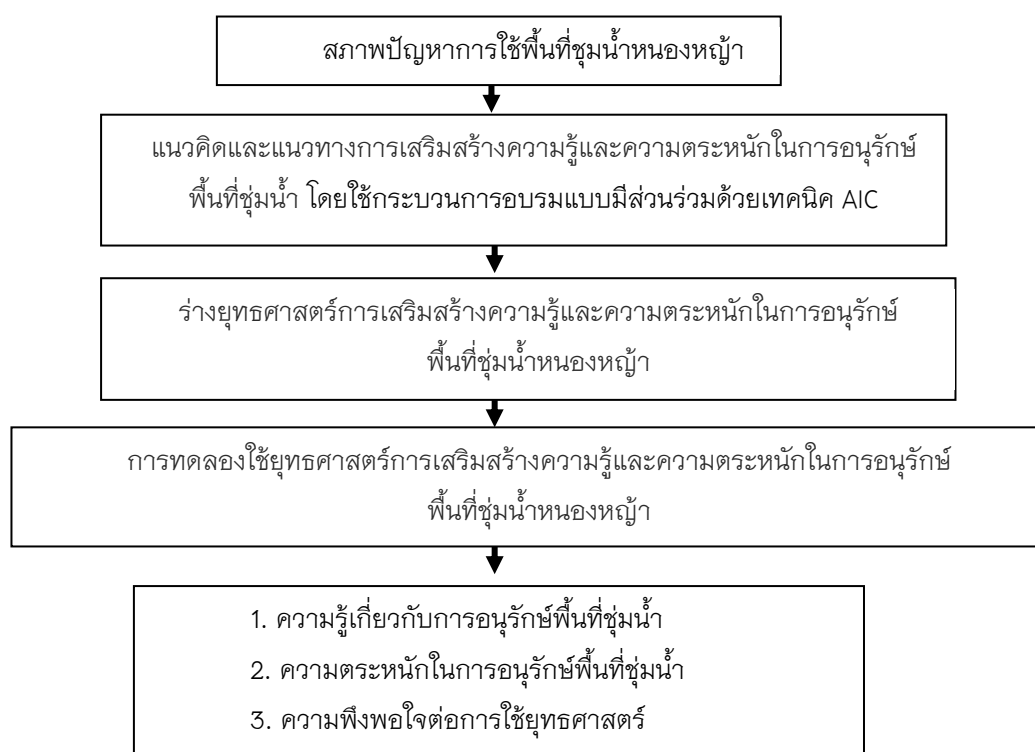
ความมุ่งหมายของการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบลิดำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
2. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าบ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบลิดำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อศึกษาผลการทดลองใช้ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบลิดำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบความคิดของการวิจัยดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ชั้นศึกษาสภาพปัญหา

- 1.1 กำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบลิดำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
- 1.2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน หัวหน้าหน่วย 5 คน และหัวหน้าครอบครัว 4 คน รวม 10 คน ซึ่งเลือกแบบเจาะจง
- 1.3 สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์สภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

1.4 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลด้วยตนเอง

1.5 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

2. ขั้นสร้างยุทธศาสตร์

2.1 กำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

2.2 กำหนดกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการสร้างยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ผู้วิจัย ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่แขนงทรัพยากรน้ำ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในชั้นศึกษาสภาพปัญหาการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน หัวหน้าหน่วย 5 คน และตัวแทนหัวหน้าครอบครัว 4 คน

2.3 ประชุมระดมความคิด และการอภิปราย กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการสร้างยุทธศาสตร์ เพื่อหาสรุปเกี่ยวกับแนวทางหรือวิธีการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ตามกระบวนการอบรมแบบมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค AIC

2.4 ยกร่างยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ตามองค์ประกอบของยุทธศาสตร์ ดังนี้ 1) ชื่อยุทธศาสตร์ 2) เป้าหมายของยุทธศาสตร์ 3) โครงการหรือกิจกรรมของยุทธศาสตร์ และ 4) การวัดและประเมินผลยุทธศาสตร์

2.5 จัดทำรายละเอียดของโครงการหรือกิจกรรม ตามองค์ประกอบ ดังนี้ 1) ชื่อโครงการ/กิจกรรม 2) ที่มาและความสำคัญ 3) วัตถุประสงค์ 4) ตัวชี้วัดความสำเร็จ 5) ระยะเวลาดำเนินการ 6) ขั้นตอนการดำเนินงาน 7) การวัดและประเมินผล 8) แผนปฏิบัติการ 9) งบประมาณ และ 10) ผู้รับผิดชอบ

2.6 นำเสนอร่างยุทธศาสตร์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะ

2.7 ปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จากนั้นทำการประเมินความเหมาะสมโดยผู้เชี่ยวชาญ ปรับปรุงแก้ไขอีกครั้งก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายต่อไป

3. ขั้นทดลองใช้ยุทธศาสตร์

3.1 กำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อทดลองใช้ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

3.2 กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน หัวหน้าหน่วย 5 คน และหัวหน้าครอบครัว 4 คน รวม 10 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างในการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ได้แก่ หัวหน้าครอบครัวของครัวเรือนที่อาศัยอยู่ที่บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จำนวน 25 ครอบครัว รวม 25 คน

3.3 สร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 2) แบบวัดความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 3) โครงการการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 4) ใบกิจกรรมและใบความรู้ 5) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า เครื่องมือต่างๆ มีขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพ ดังนี้

3.3.1 แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับการประเมินโครงการ มีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้ 1) ร่างแบบทดสอบ ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อสอบแบบปรนัย (ถูกผิด) ให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ 2) นำเสนอร่างแบบทดสอบต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 4) นำร่างแบบทดสอบฉบับปรับปรุงแก้ไข ไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับเนื้อหาที่ต้องการวัด โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป 5) ตรวจสอบความยาก และ

อำนาจจำแนกรายชื่อของแบบทดสอบ โดยทดลองใช้กับหัวหน้าครอบครัวหมู่บ้านที่อยู่รอบพื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า จำนวน 25 คน โดยใช้เกณฑ์ค่าความยากตั้งแต่ 0.20–0.80 และเกณฑ์ค่าอำนาจจำแนกรายชื่อตั้งแต่ 0.20 ขึ้นไป และ 6) ตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยใช้สูตร KR-20 ของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน

3.3.2 แบบวัดความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า และแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมโครงการการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า มีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้ 1) ร่างแบบวัดความตระหนัก และแบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งมีลักษณะเป็นประเภทมาตราประมาณค่า 5 ระดับ คือ ในระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยมีการให้คะแนนเป็น 5, 4, 3, 2 และ 1 คะแนน ตามลำดับ 2) นำเสนอแบบวัดความตระหนัก และแบบสอบถามความพึงพอใจ ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อให้ข้อเสนอแนะ 3) ปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่บกพร่องตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 4) นำร่างเครื่องมือทั้งสองชนิดไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามปฏิบัติการ โดยใช้เกณฑ์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป เฉพาะแบบวัดเจตคติ มีการนำไปทดลองใช้ เพื่อหาคุณภาพด้านอำนาจจำแนกรายชื่อ โดยใช้วิธี item-total-correlation และความเชื่อมั่นทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -coefficient) ของครอนบัค

3.3.3 ดำเนินการทดลองและเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) เลือกแบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลังการทดลอง 2) ก่อนการทดลองวัดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า 3) ดำเนินจัดกิจกรรมต่างๆ ของยุทธศาสตร์ตามแผนปฏิบัติการ 4) ระหว่างการทดลองจัดกิจกรรมต่างๆ ของยุทธศาสตร์ เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ อาทิ พฤติกรรมความร่วมมือในการทำกิจกรรม ผลงานจากการทำกิจกรรม เป็นต้น และ 5) หลังการทดลองวัดความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมโครงการการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

3.4 ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) เปรียบเทียบความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และเปรียบเทียบความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าของประชาชน ระหว่างก่อนและหลังการทดลองใช้ยุทธศาสตร์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ และสถิติทดสอบทีแบบ 2 กลุ่มสัมพันธ์กัน (Dependent Samplet-test) 2) ศึกษาความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมอบรมโครงการการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า โดยใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ 3) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เก็บระหว่างการทดลองโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

4. ขั้นตอนและปรับปรุงยุทธศาสตร์

นำผลการวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า และความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมอบรม รวมทั้งผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพในระหว่างการดำเนินการทดลองในขั้นตอนที่ 3 มาวิเคราะห์ปัญหาที่พบ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไข ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า ก่อนนำไปขยายผลทั้งหมู่บ้าน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัญหาในการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้าของประชาชนบ้านกล้วย ได้แก่ 1) มีการถมพื้นที่ชุ่มน้ำปรับไถเพื่อทำการเกษตร 2) มีการถมพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อสร้างอาคารบ้านเรือน 3) มีการบุกรุกป่าต้นน้ำ ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำลดความอุดมสมบูรณ์ อาทิ ผลผลิตปลาลดน้อยลง สูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ นกและสัตว์หลายชนิดหายไป คุณสมบัติทางเคมีของดินเปลี่ยนแปลง และยังมีผลต่อสมดุลของชั้นน้ำใต้ดิน นอกจากนั้น เกิดการแพร่ระบาดของวัชพืช 4) มีการลักลอบล่าสัตว์

ยิงนก เก็บไขนก จับเต่า 5) ใช้วิธีการจับสัตว์น้ำที่รุนแรงไม่เหมาะสม ทำให้สัตว์น้ำลดลง และ 6) มีการจับปลาและล่าสัตว์ในระดูวางไข่ ทำให้สัตว์น้ำและสัตว์ป่าลดลง ซึ่งสาเหตุของปัญหาดังกล่าว เกิดจากประชาชนขาดความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า

2. ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. ผลการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ พบว่า

3.1 หลังการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำสูงกว่าก่อนใช้ยุทธศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 98.88 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ที่ร้อยละ 70 ของคะแนนเต็ม

3.2 หลังการทดลองใช้ยุทธศาสตร์ ประชาชนมีความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า สูงกว่าก่อนใช้ยุทธศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความตระหนักอยู่ในระดับมาก ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ว่าตั้งแต่ระดับมากขึ้นไป

3.3 ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของยุทธศาสตร์อยู่ในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำยุทธศาสตร์ไปใช้

1.1 การจัดอบรมการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำหนองหญ้า บ้านกล้วย เมืองปากซัน แขวงบอลิคำไซ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ควรใช้วิทยากรกระบวนการที่คล่องแคล่วในการจัดกิจกรรม สามารถพูดโน้มน้าวและชักจูงให้ผู้เข้ารับการอบรมได้กล้าแสดงออก มีส่วนร่วมในกิจกรรม รวมทั้งสร้างบรรยากาศการอบรมให้มีความสนุกสนาน

1.2 ในการแจกใบความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ ควรชี้แจงสาระเนื้อหาทั้งหมดในเล่ม เพราะจะทำให้ผู้เข้ารับการอบรมมองเห็นคุณค่า และสนใจที่จะศึกษารายละเอียดเมื่อถึงคราวจำเป็นต้องใช้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำวิจัยเพื่อเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำให้กับเยาวชนในโรงเรียน เพื่อนำไปถ่ายทอดให้กับผู้ปกครอง และปรับโอนไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2.2 ควรทำวิจัยเพื่อเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำให้กับกลุ่มเป้าหมาย และติดตามพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังได้รับการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ

เอกสารอ้างอิง

กรมโยธาธิการและผังเมือง. โครงการวางแผนและจัดทำแผนผังพัฒนาพื้นที่เฉพาะชุมชนชายแดนจังหวัดหนองคาย.

หนองคาย : กรมโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดหนองคาย, 2550.

นพดล ทนิตะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนเครือข่ายลุ่มน้ำห้วยยอดในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารพื้นที่ต้นน้ำห้วยยอด

อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ ร.ป.ม. อุดรดิตถ์: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์, 2550.

พรพิมล เลิศฤทธิ์. การประเมินมูลค่าสิ่งแวดล้อมในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองคาย อำเภอเชียงแสน

จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

บำเพ็ญ เชี่ยวหวาน. การวิจัยชุมชนและการวางแผนพัฒนาชุมชน. สุโขทัย: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2551.